

Шило Ольга Георгіївна,
*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
завідувач кафедри кримінального процесу
та оперативно-розшукової діяльності,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

ВІД ІДЕЇ ДО КОНСТИТУЦІЙНОЇ НОРМИ: АНАЛІЗ НАУКОВОГО ДОРОБКУ АКАДЕМІКА В. Я. ТАЦІЯ

У сучасній юридичній науці ім'я В. Я. Тація насамперед асоціюється з видатним ученим у галузі кримінального права, який як прибічник класичного напрямку в кримінальному праві відіграв неоціненну роль у становленні та розвитку харківської школи кримінального права, що по праву належить до найавторитетніших у державі. Фахівцям в Україні та за її межами широко відомі наукові розробки В. Я. Тація з питань підстав кримінальної відповідальності, складу злочину, об'єкта кримінально-правової охорони, злочинів проти основ національної безпеки, проти довкілля, господарських злочинів та ін.

Релевантним наслідком ґрунтовних наукових досліджень ученого стала об'єктивація їх результатів у кримінальному законодавстві України. Разом зі своїми колегами – знаними фахівцями в галузі кримінального права В. В. Сташисом, М. І. Бажановим, Ю. В. Бауліним, В. І. Борисовим, М. І. Пановим, В. П. Тихим – В. Я. Тацій тривалий час працював заступником керівника робочої групи з підготовки Кримінального кодексу України. У результаті багаторічної напруженої роботи вчених і практиків Кримінальний кодекс України було прийнято 5 квітня 2001 р. Оцінивши десятирічний досвід застосування цього Кодексу, В. Я. Тацій зазначив, що той пройшов випробування часом і став дієвим ефективним правовим інструментом реалізації державної політики у сфері боротьби

зі злочинністю в Україні. Чинний КК взяв до уваги досягнення сучасної науки кримінального права, він ґрунтується на Конституції України й загальноновизнаних ідеях і нормах міжнародного права, стверджує принципи гуманізму і законності. Утім, практика застосування КК водночас висвітлила і певні проблеми. Зокрема, неузгодженість низки його положень із Кодексом України про адміністративні правопорушення призвела до збігу деяких диспозицій статей у цих нормативно-правових актах; в окремих випадках практика виявила невинуватену конкуренцію кримінально-правових норм. На практиці також виникають істотні труднощі під час застосування ст. 9 КК про врахування вироку суду іноземної держави, оскільки у Кримінально-процесуальному кодексі України не передбачено механізму реалізації цієї норми. Нарешті, досвід десяти років застосування КК України наочно свідчить, що не варто поспішати з внесенням змін і доповнень до кримінального законодавства, адже це негативно відбивається на якості останнього¹. Подальше життя, практика застосування Кримінального кодексу України довели правильність цього висновку та як наслідок – необхідність розробки нового законодавства.

Українській юридичній громадськості, вченим і практичним працівникам В. Я. Тацій відомий також і своїм величезним потенціалом з актуальних ідей конституційного нормотворення. Дослідивши роботи вченого в цій галузі, О. В. Петришин та Ю. Г. Барабаш зазначили, що значний науковий доробок академіка В. Я. Тація в галузі конституційного права суттєво збагатив вітчизняну публічно-правову науку, задав «тон» подальшим дослідженням у галузі розбудови українського конституціоналізму та сприяв відповідному корегуванню конституційного законодавства в напрямку утвердження принципів демократичної та правової державності. Вражає як спектр його наукових досліджень у галузі конституційного права, так і послідовність відстоювання ним ідей, що сприяли утвердженню демократичних засад державного устрою².

У цьому контексті слід акцентувати саме на прикладному значенні наукових розробок В. Я. Тація в галузі конституційного права, які знайшли своє втілення в Конституції України (адже в період з 1994 по 1996 рр. він був членом комісії з опрацювання проєкту нової Конституції України (Конституційної комісії), у 2012–2013 рр. очолював комісію

¹ Тацій В. Я. Десять років чинності Кримінального кодексу України: здобутки та шляхи вдосконалення. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 13–14 жовт. 2011 р.) / за ред: В. Я. Тацій, В. І. Борисов та ін. Харків : Право, 2011. С. 29–34.

² Петришин О. В., Барабаш Ю. Г. Науковий доробок академіка В. Я. Тація в галузі конституційного права України. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*, 2009. Вип. 18. С. 3–15.

з питань правоохоронної діяльності у складі Конституційної Асамблеї), а деякі з них особливо актуалізуються на сучасному етапі проведення в Україні масштабних реформ, що, зокрема, стосуються місцевого самоврядування, судової системи та системи органів правопорядку.

Звернення до численних робіт ученого дозволяє виокремити низку таких пропозицій, що свідчать про глибину наукового аналізу, точність наукового прогнозування, заснованого на глибокому розумінні потреб суспільства у створенні дійсно ефективного нормативного забезпечення його функціонування та розвитку. Серед них, зокрема, необхідно пригадати такі.

Пропозиції щодо зміни конституційно-правового регулювання статусу прокуратури

Як науковець з далекоглядним підходом до оптимальної моделі конституювання правового статусу прокуратури України та її функціонального призначення, В. Я. Тацій у 2014 р. слушно зазначав, що «у контексті євроінтеграційних процесів правове становище прокуратури України повинно визначатися з урахуванням того, що європейська модель прокуратури передбачає обмеження функцій прокурорів переважно кримінальним переслідуванням від імені держави. Зокрема, у Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1604 (2003) щодо ролі прокуратури у демократичному правовому суспільстві, текст якої схвалений Постійним Комітетом, що діє від імені Асамблеї, 27 травня 2003 р., акцентується увага на таких моментах: а) роль прокурорів у загальному захисті прав людини не повинна створювати підстав для будь-якого конфлікту інтересів і бути перешкодою для осіб, які шукають захисту своїх прав у держави; б) при наділенні прокурорів додатковими функціями необхідно забезпечити повну незалежність прокуратури від втручання у її діяльність будь-якої гілки влади на рівні окремих випадків; в) повноваження й обов'язки прокурорів повинні обмежуватися переслідуванням кримінальних діянь і загальною роллю по захисту публічних інтересів через систему кримінального правосуддя зі створенням окремих, належним чином виділених й ефективних органів для виконання будь-яких інших функцій»¹.

Констатуючи дискусійний характер питання стратегічних напрямів реформування прокуратури України, вчений разом з тим обґрунтовано стверджує, що окремі з них повинні знайти своє відображення в Основному Законі України. «До таких, зокрема, належить питання конституційно-правового регулювання функцій прокуратури, які, головним чином, мають бути зосереджені у сфері кримінального судочинства

---

¹ Тацій В. Я. Актуальні питання конституційної реформи та державного розвитку на сучасному етапі. *Право України*. 2014. № 7. С. 16 (10–18).

і здійснюватися на всіх його етапах у відповідній процесуальній формі, що забезпечить дотримання законності як загальної засади кримінального провадження. Діяльність прокурора в кримінальному провадженні комплексно інтегрує такі його функції, як нагляд за дотриманням закону органами, які здійснюють досудове розслідування, здійснення державного обвинувачення в суді, нагляд за дотриманням закону при виконанні судових рішень та застосуванні заходів примусового характеру, пов'язаних із обмеженням особистої свободи людини»¹.

І вже як зовсім точне наукове прогнозування, верифікація якого здійснена у 2016 р. при проведенні конституційно-правової реформи щодо правосуддя, виглядають твердження В. Я. Тація про те, що «на особливу увагу в контексті пропонованих до Конституції України змін заслуговує питання модернізації конституційно-правового статусу Генерального прокурора України, який має включати гарантії незалежності та політичної нейтральності Генерального прокурора України, що, зокрема, стосуються: визначення терміну його повноважень (за доцільне вважаємо збільшення терміну, передбаченого чинною Конституцією України, що забезпечить гарантії його політичної незалежності); порядку призначення та звільнення з посади; закріплення положення про те, що дострокове припинення повноважень Генерального прокурора України можливе лише з підстав, визначених законом»².

У цілковитому сприйнятті законодавцем зазначених положень можна легко пересвідчитися, звернувшись до чинної редакції ст. 131-1 Конституції України, відповідно до якої: функції прокуратури обмежені кримінальним судочинством, а представництво інтересів держави в суді здійснюється лише у виключних випадках і в порядку, що визначені законом; прокуратуру в Україні очолює Генеральний прокурор, якого призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Президент України; строк повноважень Генерального прокурора становить шість років (для порівняння – до конституційної реформи 2016 року строк повноважень Генерального прокурора України згідно зі ст. 122 Основного Закону становив п'ять років); дострокове звільнення з посади Генерального прокурора здійснюється виключно у випадках і з підстав, визначених цією Конституцією та законом (для порівняння – до конституційної реформи 2016 р. ст. 122 Основного Закону містила положення про те, що Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади).

¹ Тацій В. Я. Актуальні питання конституційної реформи та державного розвитку на сучасному етапі. *Право України*. 2014. № 7. С. 16.

² Там само. С. 17.

Пропозиції щодо реформування органів правопорядку

Багато уваги В. Я. Тацій приділяє проблемі реформування органів правопорядку, від діяльності яких залежить виконання державою конституційного обов'язку щодо утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ст. 3 Конституції України).

У розрізі конституційно-правового регулювання вчений окремо зупинився на проблемі співвідношення терміно-понять «правоохоронні органи», «правозахисні органи», «органи кримінальної юстиції». Звернення до цієї проблематики в 2011–2012 рр. було зумовлено роботою В. Я. Тація у складі Конституційної Асамблеї, у якій він очолював комісію з питань правоохоронної діяльності. Здійснивши ґрунтовний аналіз цих питань, дослідник зазначав, що у результаті широкого тлумачення правоохоронної функції до правоохоронних органів включаються майже всі органи виконавчої влади, які тією чи іншою мірою займаються виконанням правоохоронних функцій, тобто так чи інакше правоохоронною діяльністю. Нині в українському адміністративному праві налічується від 17 до 80-ти правоохоронних органів залежно від конкретного змісту, який вкладається в розуміння правоохоронної функції і заснованих на ній критеріїв класифікації. Наслідком виокремлення в системі функціонування органів державної влади такого специфічного напрямку діяльності, як проведення слідства (назва якого згодом була уточнена як «попереднє слідство», а пізніше – «досудове слідство»), стало поширення поняття правоохоронних органів на прокуратуру й органи слідства, що лише ускладнило розуміння ситуації та особливостей правового статусу правоохоронних органів¹.

Дослідивши особливості правового регулювання системи правоохоронних органів, В. Я. Тацій цілком обґрунтовано констатував, що «ситуація, яка склалася на рівні закону із визначенням понятійного апарату системи правоохоронних органів, а також їх функціонального призначення, не може сприяти подальшому їх реформуванню, спрямованому на забезпечення ефективної та узгодженої діяльності цих органів. Не змінено такий підхід до вирішення зазначених питань і в Концептуальних засадах реформування правоохоронних органів України від 12 вересня 2005 р. та Концепції реформування кримінальної юстиції в Україні від 8 квітня 2008 р., які також не змогли вирішити питання щодо визначення поняття правоохоронних органів та їх системи. Зокрема, згідно з Концепцією реформування кримінальної юстиції в Україні пропонувалось об'єднати в одну систему органів кримінальної юстиції як слідчі органи,

---

¹ Тацій В. Я. Поняття та система правоохоронних органів: у контексті системних змін до Конституції України. *Вісник Академії правових наук України*, 2012. № 4 (71). С. 3–4 (3–17).

прокуратуру, так і суд разом з деякими іншими органами, які займаються охороною правопорядку»¹.

Одним із концептуальних висновків з наведених міркувань була пропозиція В. Я. Тація щодо введення в національне законодавство та практику його застосування нового терміна – «органи правопорядку», який досить широко застосовується у міжнародних документах, зокрема, Кодексі поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку від 17 грудня 1979 р. (Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН), Основоположних принципах застосування сили та вогнепальної зброї службовцями органів правопорядку ООН 1990 р. Також цей термін має відповідні аналоги в законодавстві європейських країн – Великій Британії, Німеччині, Франції, у якому практично акцентується на трьох складових частинах цього поняття: а) праві; б) примусі (силі); в) порядку. Тобто в усіх випадках так чи інакше йдеться про примусове застосування закону для захисту правопорядку².

У контексті аналізу цієї проблематики в роботах В. Я. Тація не можна залишити без уваги ще одну далекоглядну позицію вченого, яка також значно випереджала свій час, а згодом набула нормативного окреслення. Йдеться про погляди на поліцію як сервісну службу, які на той час істотно резонували із загальноприйнятою точкою зору щодо правової природи цього органу та його функціонального призначення, а також з чинним на той час законодавством. Так, у 2012 р. В. Я. Тацій зазначає: «У ході подальшого реформування органів охорони правопорядку, насамперед міліції, необхідно враховувати ті тенденції, що спостерігаються останніми роками у правовому регулюванні статусу та діяльності такого типу органів у розвинених державах. Так, на Першому європейському конгресі з питань управління якістю роботи поліції, який відбувся в Мюнстері (Німеччина) у березні 1998 р., його учасники наголосили, що поліція має бути сервісною службою, яка надає послуги населенню на певній території, і має існувати для громадян, розвиваючи для них систему послуг»³. Сьогодні цій тезі кореспондують відповідні положення Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р., а саме – згідно зі ст. 2 цього Закону завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони

¹ Тацій В. Я. Поняття та система правоохоронних органів: у контексті системних змін до Конституції України. *Вісник Академії правових наук України*, 2012. № 4 (71). С. 6.

² Там само. С. 6.

³ Там само. С. 8; Тацій В. Я. Прокуратура та органи правопорядку в системі правоохоронних органів у контексті системних змін до Конституції України. *Вісник прокуратури*. 2013. № 3 (141). С. 8 (3–15).

прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Повертаючись до вищенаведеної пропозиції В. Я. Тація стосовно введення в національне законодавство терміна «органи правопорядку», слід також констатувати її цілковите сприйняття законодавцем, адже в результаті конституційно-правової реформи щодо правосуддя в 2016 р. цей термін з'явився в ст. 131-1 Основного Закону, яка унормувала функції прокуратури, однією із яких згідно до п. 2 ч. 1 цієї статті є «організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку». Проте у ст. 17 Конституції України залишився термін «правоохоронні органи» в контексті забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України як обов'язку, що покладається на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Разом з тим, використання в Конституції України обох зазначених термінів викликає чимало питань та складнощів у правозастосуванні, а іноді призводить і до їх конкуренції, що обумовлює необхідність їх чіткого законодавчого врегулювання, а також визначення системи цих органів.

Пропозиції щодо запровадження в Україні інституту мирового судді

Окремий сегмент наукових інтересів В. Я. Тація складають проблеми судової влади, створення в Україні її оптимальної системи, що забезпечить доступ громадян до правосуддя та реалізацію права кожного на справедливий суд, а відтак – дотримання статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Однією із таких є проблема істотного збільшення навантаження на суддів, що відбулося останніми роками, в тому числі й в результаті прорахунків судової реформи, яка в Україні здійснюється перманентно. З огляду на це, В. Я. Тацій впродовж багатьох років неодноразово пропонував застосувати один із шляхів вирішення проблеми перевантаження судової системи, сутність якого полягає у запровадженні в Україні інституту мирових суддів, які могли б розглядати нескладні судові справи. Для цього, як зазначає вчений, у Законі «Про судоустрій і статус суддів» доцільно передбачити, що місцеві суди мають дворівневу структуру – мирові суди і окружні місцеві суди. Перші могли б оперативно розглядати справи про адміністративні правопорушення, нескладні цивільні

справи, справи про кримінальні проступки¹. Окрім розвантаження нижньої ланки судової системи впровадження мирової юстиції позитивно вплине на забезпечення доступу до суду, чому сприятиме наближення суду до населення (територіальної громади) та істотне скорочення строків розгляду справ мировим суддею.

Актуальність наукової ідеї В. Я. Тація щодо впровадження в Україні інституту мирових суддів (яку, до речі, поділяють й інші відомі українські вчені – О. В. Гетманцев, В. М. Кампо, С. В. Прилуцький, С. І. Сірий, М. І. Хавронюк, О. О. Штефан, О. Г. Яновська та ін.) набуває особливого значення в сучасних умовах, адже одним із напрямів судової реформи, яка здійснюється в Україні, є створення мирової юстиції. Як зазначає С. В. Оверчук, здійснюючи теоретико-правове дослідження проблеми запровадження мирової юстиції в умовах судової реформи в Україні, створення мирової юстиції знаходиться у мейнстрімі політики децентралізації в Україні. Цей процес перерозподілу або диспергування функцій, повноважень не може обійти й судову владу. Перспективним наслідком такого процесу вбачається отримання територіальними громадами «власних» громадських судів, які більш відомі під назвою «мирові»².

Реалізація змін судоустрою в частині впровадження системи мирової юстиції, виборність мирових суддів (адже саме виборні засади відповідають правовій природі інституту мирових суддів) потребує внесення відповідних змін до Конституції України, зокрема, до ст. 124, згідно до якої народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних. Законодавцю у зв'язку з цим також необхідно здійснити значну законотворчу роботу, спрямовану на врегулювання низки питань судоустрійного характеру, визначення правового статусу мирового судді, гарантій його діяльності тощо. У цьому контексті можна пригадати поданий у 2008 р. до Верховної Ради проєкт Закону України «Про мирових суддів територіальних громад» від 10 жовтня 2008 р.³.

Модель мирової юстиції в Україні залежить від вектору, який обере законодавець, адже в світі функціонують різні її варіанти, які істотно відрізняються порядком наділення мирових суддів повноваженнями, їх пра-

¹ Судова влада в Україні: сучасна доктрина, механізм та перспективи реалізації. Стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 21 грудня 2016 року. *Вісник Національної академії наук України*. 2017. № 2. С. 45–46.

² Оверчук С. В. Запровадження мирової юстиції в умовах судової реформи в Україні: теоретико-правове дослідження. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2019. № 1 (19). С. 15 (1–35).

³ Штефан О. Мирові суди та перспектива запровадження в Україні. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2019. № 3. С. 57 (55–64).

вовим статусом, нормативно визначеною підсудністю, системою мирових судів, порядком їх фінансового забезпечення тощо. Водночас слід погодитися з твердженням про те, що законодавство України вже сформувало процесуальне підґрунтя, на якому може функціонувати мирова юстиція. Так, Кримінальний процесуальний кодекс України (глава 30 §1) передбачає спрощене провадження щодо кримінальних проступків; в Цивільному процесуальному кодексі України (розділ III, глава 10) також закріплений розгляд справ у порядку спрощеного провадження. Судова реформація має передбачати подальшу «підгонку» спрощеної процесуальної форми під новостворену систему мирових судів. Зокрема, доцільно передбачати у процесуальних кодексах відповідні особливі порядки провадження в мирових судах¹.

Тож упровадження в Україні мирової юстиції є одним із пріоритетних напрямів судової реформи, який безпосередньо пов'язаний із реформою місцевого самоврядування і децентралізацією. Її функціонування може істотно покращити стан правової захищеності громадян та забезпечити реалізацію фундаментального права кожного на справедливий суд.

Безпосередній зв'язок проблеми впровадження мирової юстиції з проблемою оновлення системи місцевого самоврядування і децентралізації логічно передбачає необхідність звернення в межах цієї статті і до окремих пропозицій В. Я. Тація з тих питань, які мають вже досить тривалу історію, яка розпочалася ще до початку реформи в Україні місцевого самоврядування 2014 р., проте й досі залишаються надзвичайно актуальними.

Пропозиції щодо реформи місцевого самоврядування та децентралізації

Особлива увага В. Я. Тація до проблеми конституційно-правової основи місцевого самоврядування пояснюється тим, що саме місцевому самоврядуванню відводиться ключова роль у консолідації суспільства та стабілізації нинішньої громадсько-політичної ситуації в Україні. Реальне місцеве самоврядування на всіх рівнях територіальної організації влади, зазначає В. Я. Тацій, це конкретний крок у напрямку подальшої лібералізації управління на місцях, пов'язаний із вирішенням проблем формування громадянського суспільства та соціально-правової держави, посиленням захисту прав і свобод людини і громадянина, їх практичною реалізацією.

За час функціонування місцевого самоврядування накопичилося значне коло проблем, які потребують свого негайного розв'язання: недо-

---

¹ Оверчук С. В. Запровадження мирової юстиції в умовах судової реформи в Україні: теоретико-правове дослідження. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2019. № 1(19). С. 23–24 (1–35).

сконалість правової основи місцевого самоврядування; незабезпечення імплементації положень Європейської хартії місцевого самоврядування; нерозвинутість форм та інститутів безпосередньої демократії на місцевому рівні; слабкість матеріально-фінансової бази; відсутність збалансованої регіональної політики та її законодавчих засад. Широта цієї проблематики зумовлює необхідність комплексного підходу до її розв'язання на конституційному і законодавчому рівнях.

З огляду на це, до основних положень, які повинні відобразитися в Основному Законі з метою втілення компромісів та забезпечення єдності у суспільстві, В. Я. Тацій запропонував віднести:

- закладення засад децентралізації державної влади; розширення компетенції місцевого самоврядування;
- посилення матеріально-фінансової спроможності та самостійності регіонів і громад;
- удосконалення механізму взаємодії центральних і регіональних органів влади;
- збалансування системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- оновлення конституційних засад функціонування судової системи та органів правопорядку;
- посилення механізму захисту прав і свобод громадян.

Найбільш злободенним учений вважає питання приведення конституційно-правової основи місцевого самоврядування у відповідність із положеннями Європейської хартії місцевого самоврядування, яку Україна ратифікувала ще у 1997 р. Це дозволить забезпечити оновлення системи місцевого самоврядування на загальноєвропейських засадах правової, організаційної, матеріально-фінансової самостійності місцевого самоврядування, його повсюдності та спроможності, відповідальності органів і посадових осіб самоврядування перед громадянами. У той же час особливо пильна увага має бути приділена зміцненню регіональної політики, розвитку самоврядування на цьому рівні. Слід запропонувати повноцінне місцеве самоврядування на регіональному та районному рівнях. Надати районним та обласним радам право утворювати власні виконавчі органи, як це передбачено Європейською хартією місцевого самоврядування, що дозволить забезпечити їх організаційну самостійність. Водночас слід переглянути обсяг компетенції регіонів у напрямі його розширення предметами відання, які забезпечують комплексний регіональний розвиток. Чітко розмежувати компетенцію між органами публічної влади на місцях на основі принципу субсидіарності, згідно з яким повноваження мають виконуватися насамперед тими суб'єктами,

які мають найтісніший контакт із мешканцями, є наближеними до споживачів надаваних ними послуг¹.

Багато із зазначених теоретико-методологічних положень складають підґрунтя сучасного українського законодавства, а деякі з них безпосередньо до нього імплементовані. Окремі пропозиції В. Я. Тація можуть бути використані законодавцем як такі, що відображають прогресивні підходи до вирішення складних проблем державотворення та орієнтовані на забезпечення сталого розвитку української держави, підвищення правової захищеності її громадян та реалізацію принципу верховенства права. Це свідчить про конструктивізм, далекоглядність та потужний потенціал наукових розробок видатного вченого В. Я. Тація, ідеї якого по праву мають вважатися надбанням сучасної української правової науки.

---

¹ Тацій В. Я. Актуальні питання конституційної реформи та державного розвитку на сучасному етапі. *Право України*. 2014. № 7. С. 11 (10–18); Тацій В. Я. Концептуальні засади реформування Конституції України. *Конституція України – основа розбудови правової демократичної соціальної держави та формування правової системи* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 23–24 червня 2011 р.). Харків : Право, 2011. С. 15.